УДК 351.713:339.543
JEL H26, D91, D73, H11, D83
DOI https://doi.org/10.32782/2786-765X/2026-15-18

Костик Є.П.
кандидат історичних наук, доцент кафедри економіки,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1613-2422
Редзюк В.В.
кандидат історичних наук, доцент,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1762-5042
Стеценко Д.І.
викладач кафедри фінансів,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-7046-6381

ПОВЕДІНКОВІ ІНТЕРВЕНЦІЇ У МИТНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ: ТИПОЛОГІЯ ІНСТРУМЕНТІВ ТА МЕЖІ ЗАСТОСОВНОСТІ В УМОВАХ ДИСКРЕЦІЙНОГО РІШЕННЯ

Розглянуто застосування поведінкових інструментів у митному адмініструванні, де фіскально-безпековий мандат і мандат спрощення процедур конкурують за час контакту посадової особи з декларантом. Розмежовано підштовхування, процедурне тертя, підсилення компетентності та правовий стимул. Побудовано матрицю інструментів за об'єктом впливу та стадією процедури, оцінено їх за доказовою базою, переносимістю, правовою здійсненністю та вартістю. Встановлено, що переносимість визначається не змістом інструмента, а збігом параметрів ситуації вибору, доказову базу та переносимість слід оцінювати як самостійні критерії. Найвищий ефект дають інструменти зменшення процедурного тертя в цифровому декларуванні. Окреслено правові та етичні обмеження, зокрема вимоги принципу законності й правової визначеності та ризик витіснення внутрішньої мотивації.

Ключові слова: митне адміністрування, поведінкові інтервенції, архітектура вибору, дискреція, процедурне тертя, переносимість інструментів, ситуація вибору.

Постановка проблеми. Митний орган перебуває у становищі структурного конфлікту мандатів. Фіскально-безпекова функція передбачає контроль, перевірку й затримання товару, тоді як Угода СОТ про спрощення процедур торгівлі та митне законодавство Європейського Союзу вимагають прискорення й мінімізації трансакційних витрат учасника зовнішньоекономічної діяльності. Ці мандати конкурують за той самий обмежений ресурс – час контакту між органом і суб'єктом, кожна додаткова перевірка підвищує ймовірність виявлення порушення й водночас погіршує показник швидкості випуску товару.

Традиційний інструментарій вичерпує свою віддачу. Ризик-орієнтований відбір, автоматизований аналіз ризиків та інститут авторизованого економічного оператора діють на наслідки поведінки, а не на її причини, тоді як посилення санкцій наштовхується на емпірично встановлену межу, зокрема, модель раціонального ухилення Аллінгема-Сандмо систематично завищує прогнозований рівень порушень, а отже, значну частку дотримання зумовлюють чинники іншої природи, ніж страх покарання. Поведінкова оптика пропонує вплив на форму подання інформації, послідовність кроків або соціальний контекст рішення без посилення санкцій і додаткових витрат на контроль. Її ефективність підтверджено в податковому адмініструванні, а відтак, чи витримує цей підхід перенесення в митне середовище з високою ціною разової трансакції, стислими строками, професійним посередником і широкою дискрецією посадової особи? Наукова новизна дослідження полягає в розробленні двовимірної типології поведінкових інструментів за об'єктом впливу та стадією процедури, доповненої оцінкою застосовності кожного інструмента, а також у встановленні структурних умов, за яких перенесення результатів із податкової сфери є коректним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Український науковий доробок, де поняття «поведінкові інтервенції» було б поєднане з митним адмініструванням, практично відсутній, наявні дослідження розглядають окреслену нами проблематику у двох площинах – поведінково-економічне та інституційне і правове середовище її застосування. Так, Т. Демкура

© Костик Є.П., Редзюк В.В., Стеценко Д.І., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

та І. Маркович [1] розкривають категоріальний апарат «архітектури вибору» й «підштовхування», що м'яко скеровує особу, не позбавляючи її вибору, у свою чергу, І. Біла [2] доводить потенціал спрощення процедур, автоматичних параметрів і визнання соціальних норм у державному регулюванні бізнесу. А. Чорнобаєв [3] переносить увагу на поведінкові детермінанти самих управлінських рішень, а О. Гапєєва, І. Клімова та С. Яремчук [4] пропонують модель інтеграції поведінкових інтервенцій в антикорупційну політику. С. Зозуля[5] фіксує перехід митниці від контролюючої до сервісної функції, що лише формується, у свою чергу Д. Насипайко, В. Решетов та О. Соколовська [6] обґрунтовують багатофункціональність митної справи й запит на нові управлінські моделі. Дослідники А. Фальковський та Д. Єршов [7] розглядають партнерські відносини «митниця – суб'єкти ЗЕД» у митному пост-аудиті, залежні від якості управління ризиками. Оскільки більшість сучасних поведінково-економічних праць не виходять на митний матеріал, а митницькі дослідження не застосовують поведінкової методології, – найближчі до предмета моделі не дають системної типології інструментів для митного адміністрування і не окреслюють меж їх застосовності в умовах дискреційного рішення, що й залишає відкритою прогалину, яку покликана заповнити пропонована нами розвідка.

Формулювання мети статті. Метою дослідження є визначення меж переносимості поведінкових інструментів у митне адміністрування на основі зіставлення параметрів ситуації вибору в податковому та митному середовищах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Терміном «мандат» ми позначаємо зовні встановлене щодо органу очікування результату його діяльності, закріплене в правовій нормі або в міжнародно-правовому зобов'язанні, яке визначає, за яким критерієм оцінюють діяльність органу, на відміну від функції (що орган робить) і повноваження (що він може). Обидва мандати не суперечать один одному за змістом, проте конкурують за той самий обмежений ресурс – час контакту посадової особи з декларантом [8].

Ситуація митного органу є конфліктом ресурсів і критеріїв оцінювання, а не конфліктом цілей, оскільки контроль і спрощення логічно сумісні, проте конкурують за той самий обмежений засіб і вимірюються взаємно спадними метриками. Розмежування має практичне значення – конфлікт цілей розв'язується політичним вибором пріоритету, тоді як конфлікт ресурсів вимагає зміни технології адміністрування [9].

Фіскально-безпековий мандат, закріплений Митним кодексом України, Рамковими стандартами безпеки Всесвітньої митної організації та Угодою про асоціацію з Європейським Союзом, уповноважує вимагати додаткові документи, затримувати випуск товару й оцінювати митну вартість, класифікацію та походження, його реалізацію вимірюють обсягом донарахувань і часткою результативних перевірок – показниками, що зростають з інтенсивністю контакту[10]. Мандат спрощення, що постає з Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі, Кіотської конвенції у переглянутій редакції та Митного кодексу Європейського Союзу, вимагає вимірювання й публікації середнього часу випуску та зміщення контролю на постмитну стадію, його вимірюють часом випуску товару й позиціями в індексі логістичної ефективності – показниками, що погіршуються від того самого контакту [11]. Спільним обмеженим ресурсом є час контакту, так, поки обсяг доступної органу інформації на момент рішення незмінний, приріст результативності контролю досягається лише за рахунок швидкості, тож конфлікт є структурним – він задається технологією адміністрування, а не управлінськими помилками чи розподілом навантаження [12].

На рівні посадової особи конфлікт мандатів перетворюється на асиметрію стимулів, так, невиявлене порушення має індивідуальні наслідки, тоді як надмірна затримка фіксується лише агреговано. Це формує раціональний зсув у бік надмірного контролю через дискрецію в оцінних рішеннях, тож розв’язання вимагає впливу і на зовнішнього суб’єкта, і на внутрішній процес прийняття рішень. Залишається питання: чи існує клас впливів, здатний зменшити помилки без збільшення часу контакту, додаткового навантаження та зміни санкцій? Такий клас сформувався в дослідженнях архітектури вибору.

Відповідна дослідницька програма бере початок від концепції лібертаріанського патерналізму Талера і Санстейна [13], яка запропонувала розглядати спосіб подання альтернатив як самостійний чинник вибору. Її перенесення у фіскальну сферу відбулося досить швидко. Так, наприкінці двохтисячних податкові адміністрації низки країн почали проводити контрольовані експерименти з формулюваннями листів-нагадувань. Найбільш цитованим результатом залишається серія польових експериментів Голлсворта та співавторів, проведених спільно з Податковою і митною службою Сполученого Королівства, де включення до стандартного листа вказівки на те, що більшість платників у відповідній місцевості вже

сплатила податок, підвищувало частку своєчасних платежів [14].

Наступне десятиліття принесло консолідацію підходу: ОЕСР узагальнила досвід Форуму з податкового адміністрування, Світовий банк видав практичні посібники для країн, що розвиваються (зокрема щодо поведінки службовців), а Європейська Комісія запустила програму підтримки впровадження поведінкових інструментів [15]. Водночас критична література скоригувала очікування, так, середній ефект у реальній політиці виявляється істотно нижчим за академічні результати, а метааналітичні оцінки вказують на систематичне зміщення публікаційного відбору [16; 17], тож очікування від втручань слід калібрувати у відсоткових пунктах, а не в кратному поліпшенні показників.

Дослідження митного дотримання розвивалися переважно в інституційній парадигмі – управлінні ризиками, спрощенні процедур, партнерстві та протидії корупції [18]; найближче до поведінкового підходу підійшли роботи про мотивацію митників, зокрема дослідження Кантенса і Рабалланда про зміну поведінки посадових осіб під впливом публічного вимірювання індивідуальних показників [19]. Поведінкові праці при цьому вказують, як впливати на платника, ігноруючи специфіку митної трансакції, тоді як митні розробки знають цю специфіку, але не використовують поведінковий інструментарій.

Перш ніж заповнювати розрив, необхідно усунути понятійну невизначеність, під «поведінковими підходами» часто об'єднують явища різної природи, що унеможливлює зіставлення ефектів і оцінку правомірності втручань. Дослідження виходить із чотирикомпонентного розмежування: підштовхування – зміна архітектури вибору, яка впливає на поведінку без заборони альтернатив і суттєвої зміни стимулів (наприклад, попереднє заповнення полів декларації); процедурне тертя – надлишкові кроки та вимоги, що перешкоджають бажаній дії, робота з ним є дзеркальним відображенням підштовхування і найбільш релевантна для митниці; підсилення компетентності розвиває стійку здатність суб'єкта приймати кращі рішення самостійно, а ефект зберігається після припинення втручання; правовий стимул (статус АЕО, спрощені процедури, «зелений коридор») діє через раціональний розрахунок вигоди й не є поведінковим інструментом, його ототожнення з підштовхуванням – поширена помилка, що спотворює оцінку результативності [20; 21].

Дослідження формулює два аналітичні передбачення, що випливають із зіставлення параметрів ситуації вибору, і одну гіпотезу щодо стану дослідженості проблеми, яку оцінено за результатами огляду. Питання про перспективність найменш дослідженого сегмента є нормативним і розглядається окремо в обговоренні результатів [14; 20; 22].

Передбачення 1. Структурні властивості митної трансакції – разовість, часовий тиск, посередництво та дискреція – дають підстави очікувати нижчої результативності інструментів соціально-нормативного типу в митному середовищі порівняно з податковим.

Передбачення 2. З тих самих структурних властивостей випливає очікування, що інструменти, які зменшують процедурне тертя, матимуть у митному середовищі вищу результативність і вищу правову здійсненність, ніж інструменти, які додають вплив.

Гіпотеза. Сегмент втручань, спрямованих на рішення посадової особи митного органу, є найменш дослідженим серед сегментів матриці втручань.

Перенесення інструмента з однієї сфери публічного адміністрування в іншу коректне лише за умови, що зберігаються ключові параметри ситуації вибору. Нижче ці параметри зіставлено для податкового та митного середовищ (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння параметрів ситуації вибору в податковому та митному середовищах

Параметр ситуації вибору	Податкове середовище	Митне середовище
Частота рішення	Регулярна, повторювана (річна, квартальна)	Разова трансакція, часто без повторення
Часовий тиск	Низький; є час на обдумування	Високий; товар перебуває під контролем
Суб'єкт, що приймає рішення	Сам платник або його бухгалтер	Митний брокер як професійний посередник
Ціна помилки	Розподілена в часі, коригована	Концентрована, з негайними логістичними наслідками
Дискреція органу	Обмежена, переважно формалізована	Широка (вартість, класифікація, походження)
Зворотний зв'язок	Відкладений на місяці	Негайний, у момент оформлення

Джерело: складено авторами на основі [8; 10; 11; 23–26]

Зіставлення шести параметрів ситуації вибору показує, що митне середовище суттєво відрізняється від податкового за всіма позиціями. П'ять відмінностей – разовість трансакції, високий часовий тиск, наявність професійного посередника, концентрована ціна помилки та широка дискреція органу – мають односпрямований характер і є несприятливими саме для інструментів рефлексивного типу, тобто для тих, що спираються на обдумування наслідків, ідентифікацію з референтною групою або очікування повторної взаємодії. Шоста відмінність – негайний зворотний зв'язок – має протилежний знак, вона не послаблює, а підсилює інструменти, розраховані на автоматичне оброблення, оскільки реакція системи надходить у той самий момент, коли приймається рішення. Отже, узагальнення про несприятливість митного середовища коректне лише щодо рефлексивних механізмів, для інструментів, що зменшують процедурне тертя і працюють через автоматичні реакції, це середовище є радше сприятливішим за податкове.

Класична дводіапазонна модель мислення передбачає, що за умов дефіциту часу рішення приймається в автоматичному режимі з опорою на евристики. Оскільки митна процедура належить до середовищ із найвищим часовим тиском, домінування автоматичного оброблення тут виражене сильніше, ніж у податковій сфері, і кожен із шести параметрів таблиці 1 діє на користь одного з двох типів інструментів – залежно від того, який режим оброблення вони задіюють. Для інструментів, розрахованих на автоматичне оброблення, – дефолтів, візуальних акцентів, спрощених формулювань, миттєвої валідації – сукупність параметрів митного середовища сприятлива: часовий тиск, негайний зворотний зв'язок і разовість трансакції знижують імовірність того, що декларант перегляне запропоноване значення, а отже, підвищують дієвість архітектури вибору. Для інструментів, що вимагають рефлексивного опрацювання, – розгорнутих пояснень наслідків, апеляції до громадянського обов'язку, порівняльної статистики – ті самі параметри діють у протилежному напрямі, на їх опрацювання просто немає когнітивного ресурсу, і вплив згасає або не виникає зовсім. Тому перенесення інструмента слід оцінювати не за середньою сприятливістю середовища, а за відповідністю між режимом оброблення, на який розрахований механізм інструмента, і тим режимом, який фактично домінує на відповідній стадії процедури.

Найменш врахованою, але найважливішою є відмінність у конфігурації суб'єктів рішення, так, у податковій сфері адресат повідомлення і бенефіціар дотримання здебільшого збігаються, тоді як у митній, декларацію заповнює брокер, а наслідки порушення несе імпортер. Це створює агентську конфігурацію з асиметрією інформації, тож повідомлення, адресоване суб'єкту без релевантного інтересу, не змінює поведінки. Ефективною є лише інтервенція з подвійною адресацією – на брокера через репутацію та ризик втрати ліцензії або безпосередньо на імпортера. Водночас визначення вартості, класифікація та походження містять оцінні елементи й відкривають простір для дискреції, де проявляються ефекти якоря, доступності та виснаження. Кожен із них має фіскальне значення, проте їх прояв у митних органах систематично не досліджувався.

Запропонована типологія будується на двох підставах, обраних з огляду на їх операційну значущість. Перша – об'єкт впливу, оскільки саме він визначає, чи досягне повідомлення носія релевантного інтересу. Друга – стадія процедури, оскільки вона визначає, який обсяг когнітивного ресурсу доступний адресату та які правові можливості має орган.

Таблиця 2

Матриця поведінкових інструментів за об'єктом впливу та стадією митної процедури

Стадія	Декларант / імпортер	Митний брокер	Посадова особа
До подання декларації	Спрощені роз'яснення за товарними групами; попереджувальні повідомлення про типові помилки; калькулятор платежів	Персоналізований звіт про частоту помилок порівняно з колегами; сертифікаційні модулі	Чек-лист підготовки до зміни; ротація напрямів для послаблення ефекту доступності
Під час оформлення	Дефолтні значення полів; послідовність кроків; миттєва валідація з поясненням; скорочення полів	Підтвердження свідомого відхилення від рекомендованого значення; фіксація авторства запису	Приховування заявленої вартості до формування власної оцінки; нагадування про діапазон норми
Постмитний контроль	Лист із соціальною нормою для регулярних учасників; спрощена процедура самокоригування	Публічний рейтинг якості декларування; зворотний зв'язок за результатами аудиту	Аналіз відхилень рішень від середнього по службі; анонімізований зворотний зв'язок

Джерело: складено авторами

Матриця систематизує поведінкові інструменти за двома операційно значущими критеріями – об'єктом впливу та стадією митної процедури. Вона демонструє, що більшість перевірених інструментів зосереджена в сегментах інформаційних і соціально-нормативних повідомлень, адресованих зовнішньому суб'єкту (декларанту чи брокеру), тоді як сегмент впливу на рішення посадової особи залишається майже порожнім. Така асиметрія відображає як операційну зручність роботи з зовнішніми учасниками, так і недостатню дослідженість внутрішніх дискреційних процесів митного органу.

Наявність інструмента в матриці не означає його придатності до впровадження. Кожна група оцінена за чотирма критеріями. Доказова база відображає обсяг і якість емпіричних підтверджень, отриманих переважно в податковому та суміжних середовищах. Переносимість відображає, наскільки збігаються параметри ситуації вибору, від яких залежить механізм дії інструмента, із параметрами митної трансакції за таблицею 1; висока переносимість означає, що механізм не спирається на жоден із параметрів, які в митному середовищі змінюються. Розведення цих двох критеріїв є необхідним, оскільки саме їх ототожнення породжує хибний перенос, позаяк, інструмент із великим обсягом підтверджень в одному середовищі може мати нульовий очікуваний ефект в іншому, якщо умови дії його механізму там не виконуються. Правова здійсненність оцінюється в умовах чинного митного законодавства України, вартість – за сукупністю витрат на розроблення та супровід. Оцінки виставлялися колегіально за фіксованою трирівневою шкалою, що відображає кількість незалежних підтверджень механізму дії інструмента в різних середовищах, а розбіжності долалися до досягнення консенсусу.

Оцінка груп інструментів виявляє дві протилежні конфігурації: соціально-нормативні повідомлення поєднують високу доказову базу з низькою переносимістю, тоді як дефолти та зменшення процедурного тертя мають високу переносимість, але різний рівень правової здійсненності. Найвищий очікуваний приріст на одиницю витрат забезпечують інструменти зменшення процедурного тертя в цифровому декларуванні. Сегмент втручань щодо посадових осіб залишається емпірично порожнім і потребує окремого нормативного врегулювання.

Дослідження має концептуально-аналітичний характер зі структурованим наративним оглядом літератури як емпіричною основою, оскільки проведення експериментального контрольованого випробування в митному органі вимагає інституційної угоди та доступу до операційних даних, що виходить за межі одиничного дослідження, а наявний масив опублікованих втручань є достатнім для індуктивного виведення типології. Пошук здійснювався у Scopus, Web of Science, Google Scholar, репозиторіях Світового банку, ОЕСР та International Customs Journal (2008–2025). Огляд був наративним, без вичерпного охоплення, так як, відбиралися емпіричні втручання, що змінюють форму подання інформації, послідовність кроків чи соціальний контекст без зміни санкцій, з контрольною групою та належністю до адміністрування платежів чи прикордонних процедур, теоретичні праці, санкційні зміни та публікації без опису дизайну виключалися. Відібрані джерела кодувалися за об'єктом впливу, стадією та типом інструмента, після чого проводився порівняльно-інституційний аналіз і індуктивне виведення типології з експертною оцінкою. Дослідження не встановлює причинно-наслідкових зв'язків власними засобами, оцінка переносимості є експертною, а розміри ефектів слід розглядати як верхню межу через зміщення публікаційного відбору.

Слід зауважити, що перенесенню підлягає не інструмент як такий, а його механізм, переконструйований під режим оброблення, що

Таблиця 3

Оцінка груп інструментів за доказовою базою, переносимістю в митне середовище та умовами впровадження

Група інструментів	Доказова база (поза митницею)	Переносимість у митне середовище	Правова здійсненність	Вартість
Зменшення процедурного тертя	Середня	Висока	Висока	Середня
Дефолти та архітектура інтерфейсу	Середня	Висока	Обмежена	Середня
Інформаційні повідомлення	Висока	Середня	Висока	Низька
Соціально-нормативні повідомлення	Висока	Низька	Висока	Низька
Підсилення компетентності	Низька	Середня	Висока	Висока
Втручання щодо посадових осіб	Дуже низька	Не оцінювана за наявними даними	Обмежена	Низька

Джерело: складено авторами

домінує на відповідній стадії процедури.

Поведінкове втручання обмежене принципом законності. Зміна архітектури електронного декларування є зміною способу реалізації процедури, тому зазвичай потребує внесення змін до підзаконних актів, які визначають порядок заповнення й подання декларації. Інструменти, побудовані на невизначеності, суперечать вимозі правової визначеності: повідомлення, яке створює в декларанта перебільшене уявлення про ймовірність перевірки, підвищує дотримання, проте є формою введення в оману з боку органу публічної влади й не може бути виправдане фіскальним результатом. Втручання, адресовані посадовим особам, стикаються з межами регулювання дискреції та потребують прямого нормативного закріплення, а не внутрішнього розпорядження.

Етична проблематика поведінкової політики зводиться до трьох питань – прозорості, збереження свободи вибору та розподілу вигоди, – які в митному контексті набувають різного статусу. Прозорість є вимогою, яку можна виконати: адресат має мати можливість дізнатися, що архітектуру процедури спроєктовано з урахуванням поведінкових чинників, а публікація методики знімає більшість заперечень і не знижує ефект. Свобода вибору є структурним обмеженням, яке зберігається за будь-якої реалізації, зокрема, дефолт зберігає її формально, однак у поєднанні з часовим тиском фактично наближається до припису. Розподіл вигоди є критерієм для виявлення прихованого зловживання, так, інструмент, що знижує витрати органу, перекладаючи когнітивне навантаження на декларанта, не є поведінковим удосконаленням, а є прихованим перерозподілом тертя. Окремим ризиком залишається витіснення внутрішньої мотивації, позяк, формалізація дотримання через зовнішні сигнали може підмінити нормативну установку розрахунком, після чого припинення втручання призводить до рівня дотримання, нижчого за початковий. Для митниці, де відносини з регулярними учасниками зовнішньоекономічної діяльності мають довгостроковий характер, цей ризик є суттєвішим, ніж у разових взаємодіях.

Висновки. Отже, конфлікт фіскально-безпекового мандату та мандату спрощення має структурний характер і постає з конкуренції за час контакту, тому потребує зміни технології адміністрування. Коректний аналіз вимагає розмежування підштовхування, процедурного тертя, підсилення компетентності та правового стимулу. Переносимість інструмента визначається збігом параметрів ситуації вибору, а не його змістом, тож доказову базу і переносимість слід оцінювати окремо. Митне середовище несприятливе для рефлексивних інструментів, але сприятливе для автоматичних, перенесенню підлягає механізм, а не інструмент. Найвищий ефект на одиницю витрат дають інструменти зменшення процедурного тертя. Сегмент втручань щодо посадових осіб залишається емпірично порожнім. Упровадження обмежене принципами законності, правової визначеності та ризиком витіснення внутрішньої мотивації. Оцінка застосовності є експертною, а розміри ефектів – верхньою межею.

Бібліографічний список

1. Демкура Т., Маркович І. Архітектура вибору і підштовхування в поведінковій економіці. *Соціально-економічні проблеми і держава.* 2022. Вип. 2 (27). С. 85–92. URL: http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22dtvvpe.pdf (дата звернення: 02.09.2026)
2. Біла І. Поведінкова економіка в державному регулюванні бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-51
3. Чорнобаєв А. Поведінковий контекст формування економічної політики сучасного підприємства. *Економіка і організація управління.* 2025. № 2 (58). С. 162–173. DOI: https://doi.org/10.31558/2307-2318.2025.2.16
4. Гапєєва О. М., Клімова І. О., Яремчук С. С. Поведінкова економіка та її застосування в удосконаленні стратегій запобігання корупції. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2026. № 28. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19123859
5. Зозуля С. О. Реалізація сервісної функції органів держави, які здійснюють державну митну політику: теоретико-правові та праксеологічні аспекти : дис. … д-ра філософії : 12.00.07. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2024. 286 с. URL: http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/6351/3/дисертація%20Зозуля%20С.О.%20.pdf (дата звернення: 11.09.2026)
6. Насипайко Д., Решетов В., Соколовська О. Митна справа як ключовий інструмент регулювання міжнародної торгівлі. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки.* 2025. № 14 (47). С. 184–190. DOI: https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.14(47).184-190
7. Фальковський А. О., Єршов Д. А. Митний пост-аудит як інструмент пришвидшення міжнародного товарообігу та переходу до якісно нової концепції партнерських відносин «митниця – суб'єкти ЗЕД». *Lex Portus.* 2019. № 4. С. 73–89. DOI: https://doi.org/10.26886/2524-101X.4.2019.5

8. International Monetary Fund. *The Multifaceted Role of Customs and Its Importance for the Economy and Society.* Customs Matters. 2022. Ch. 1. URL: https://www.elibrary.imf.org/display/book/9798400200120/CH001.xml (дата звернення: 09.09.2026)
9. World Customs Organization. Customs Procedures and Facilitation. URL: https://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/overview/customs-procedures-and-facilitation.aspx (дата звернення: 14.09.2026)
10. International Monetary Fund. *Examples of Customs Administration Key Performance Indicators.* Customs Matters. 2022. Appendix A. URL: https://www.elibrary.imf.org/display/book/9798400200120/CH008.xml (дата звернення: 10.09.2026)
11. Revision of the International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures (Revised Kyoto Convention). General Annex. URL: https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/wto-atf/dev/rkc-guidelines-ch-9.pdf (дата звернення: 17.09.2026)
12. WCO Customs Risk Management Compendium. URL: https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/enforcement-and-compliance/activities-and-programmes/risk-management-and-intelligence/risk-management-compendium-common-part.pdf (дата звернення: 21.09.2026)
13. Thaler R. H., Sunstein C. R. Libertarian Paternalism. *American Economic Review.* 2003. Vol. 93, No. 2. P. 175–179. DOI: https://doi.org/10.1257/000282803321947001
14. Hallsworth M., List J. A., Metcalfe R. D., Vlaev I. The behavioralist as tax collector: Using natural field experiments to enhance tax compliance. *Journal of Public Economics.* 2017. Vol. 148. P. 14–31. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2017.02.003
15. OECD. Behavioural Insights for Better Tax Administration: A Brief Guide. Paris : OECD, 2021. 36 p. DOI: https://doi.org/10.1787/582c283e-en.
16. DellaVigna S., Linos E. RCTs to Scale: Comprehensive Evidence From Two Nudge Units. *Econometrica.* 2022. Vol. 90, No. 1. P. 81–116. DOI: https://doi.org/10.3982/ECTA18709
17. Mertens S., Herberz M., Hahnel U. J. J., Brosch T. The effectiveness of nudging: A meta-analysis of choice architecture interventions across behavioral domains. *Proceedings of the National Academy of Sciences.* 2022. Vol. 119, No. 1. e2107346118. DOI: https://doi.org/10.1073/pnas.2107346118
18. World Customs Organization. SAFE Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade. Brussels : WCO, 2021 (updated editions). URL: https://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/frameworks-of-standards/safe_package.aspx (дата звернення: 20.09.2026)
19. Cantens T., Raballand G., Strychacz N., Tchouawou T. Reforming African customs: the results of the Cameroonian performance contract pilot. Washington, DC : World Bank, 2011. (Africa Trade Policy Notes ; no. 13). URL: https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/471231468232168421 (дата звернення: 18.09.2026)
20. Sunstein C. R. Sludge: What Stops Us from Getting Things Done and What to Do about It. Cambridge, MA : MIT Press, 2021. 168 p. URL: https://mitpress.mit.edu/9780262045780/sludge/ (дата звернення: 17.09.2026)
21. Hertwig R., Grüne-Yanoff T. Nudging and Boosting: Steering or Empowering Good Decisions. *Perspectives on Psychological Science.* 2017. Vol. 12, No. 6. P. 973–986. DOI: https://doi.org/10.1177/1745691617702496
22. Yong V. 'Nudging' Voluntary Compliance in Border Customs. *Borders in Globalization Review.* 2023. Vol. 4, No. 2. P. 127–131. DOI: https://doi.org/10.18357/bigr42202321446
23. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 23.09.2026)
24. Митний кодекс України : Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17 (дата звернення: 20.09.2026)
25. Граничні строки подання податкової декларації про майновий стан і доходи. URL: https://tax.gov.ua/deklaratsiyna-kampaniya-2026/granichni-stroki-podannya/ (дата звернення: 12.09.2026)
26. Митниця працює швидше: скоротився середній час митного оформлення / Державна митна служба України. URL: http://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/mitnitsia-pratsiuie-shvidshe-skorotivsia-serednii-chas-mitnogo-oformlennia-2806 (дата звернення: 15.09.2026)

References

1. Demkura T. & Markovych I. (2022). Arkhitektura vyboru i pidshovtuvannia v povedinkovii ekonomitsi [Choice architecture and nudging in behavioral economics]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava,* Vol. 2, no. 27, pp. 85–92. Available at: http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22dtvvpe.pdf (accessed September 2, 2026)
2. Bila I. (2024). Povedinkova ekonomika v derzhavnomu rehuliuvanni biznesu [Behavioral economics in state regulation of business]. *Ekonomika ta suspilstvo,* no. 65. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-51 (in Ukrainian)
3. Chornobaiev A. (2025). Povedinkovyi kontekst formuvannia ekonomichnoi polityky suchasnoho pidpryiemstva [Behavioral context of forming the economic policy of a modern enterprise]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia,* Vol. 2, no. 58, pp. 162–173. DOI: https://doi.org/10.31558/2307-2318.2025.2.16 (in Ukrainian)

4. Hapieieva O. M., Klimova I. O. & Yaremchuk S. S. (2026). Povedinkova ekonomika ta yii zastosuvannia v udoskonalenni stratehii zapobihannia koruptsii [Behavioral economics and its application in improving anti-corruption strategies]. *Zdobutky ekonomiky: perspektyvy ta innovatsii,* no. 28. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19123859 (in Ukrainian)
5. Zozulia S. O. (2024). Realizatsiia servisnoi funktsii orhaniv derzhavy, yaki zdiisniuiut derzhavnu mytnu polityku: teoretyko-pravovi ta prakseolohichni aspekty [Implementation of the service function of state bodies that implement state customs policy: theoretical-legal and praxeological aspects] (PhD Thesis). Universytet mytnoi spravy ta finansiv. Available at: http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/6351/3/дисертація%203озуля%20С.О.%20.pdf (accessed September 11, 2026)
6. Nasypaiko D., Reshetov V. & Sokolovska O. (2025). Mytna sprava yak kliuchovyi instrument rehuliuvannia mizhnarodnoi torhivli [Customs affairs as a key instrument for regulating international trade]. *Tsentralnoukrainskyi naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky,* Vol. 14, no. 47, pp. 184–190. DOI: https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.14(47).184-190 (in Ukrainian)
7. Falkovskyi A. O. & Yershov D. A. (2019). Mytnyi post-audyt yak instrument pryshvydshennia mizhnarodnoho tovaroobihu ta perekhodu do yakisno novoi kontseptsii partnerskykh vidnosyn "mytnytsia – subiekty ZED" [Customs post-audit as a tool for accelerating international goods turnover and transition to a qualitatively new concept of partnership relations "customs – foreign economic activity entities"]. *Lex Portus,* no. 4, pp. 73–89. DOI: https://doi.org/10.26886/2524-101X.4.2019.5 (in Ukrainian)
8. International Monetary Fund. (2022). The multifaceted role of customs and its importance for the economy and society. In Customs matters (Chapter 1). Available at: https://www.elibrary.imf.org/display/book/9798400200120/CH001.xml (accessed September 9, 2026)
9. World Customs Organization. (n.d.). Customs procedures and facilitation. Available at: https://wcoomd.org/en/topics/facilitation/overview/customs-procedures-and-facilitation.aspx (accessed September 14, 2026)
10. International Monetary Fund. (2022). Examples of customs administration key performance indicators. In Customs matters (Appendix A). Available at: https://www.elibrary.imf.org/display/book/9798400200120/CH008.xml (accessed September 10, 2026)
11. World Customs Organization. (n.d.). Revision of the International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures (Revised Kyoto Convention): General Annex. Available at: https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/wto-atf/dev/rkc-guidelines-ch-9.pdf (accessed September 17, 2026)
12. World Customs Organization. (n.d.). WCO Customs Risk Management Compendium. Available at: https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/enforcement-and-compliance/activities-and-programmes/risk-management-and-intelligence/risk-management-compendium-common-part.pdf (accessed September 21, 2026)
13. Thaler R. H. & Sunstein C. R. (2003). Libertarian paternalism. *American Economic Review,* Vol. 93, no. 2, pp. 175–179. DOI: https://doi.org/10.1257/000282803321947001
14. Hallsworth M., List J. A., Metcalfe R. D. & Vlaev I. (2017). The behavioralist as tax collector: Using natural field experiments to enhance tax compliance. *Journal of Public Economics,* Vol. 148, pp. 14–31. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2017.02.003
15. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2021). Behavioural insights for better tax administration: A brief guide. OECD. DOI: https://doi.org/10.1787/582c283e-en
16. DellaVigna S. & Linos E. (2022). RCTs to scale: Comprehensive evidence from two nudge units. *Econometrica*. Vol. 90, no. 1, pp. 81–116. DOI: https://doi.org/10.3982/ECTA18709
17. Mertens, S., Herberz, M., Hahnel, U. J. J., & Brosch, T. (2022). The effectiveness of nudging: A meta-analysis of choice architecture interventions across behavioral domains. *Proceedings of the National Academy of Sciences.* Vol. 119, no. 1, Article e2107346118. DOI: https://doi.org/10.1073/pnas.2107346118
18. World Customs Organization. (2021). SAFE Framework of Standards to secure and facilitate global trade. Available at: https://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/frameworks-of-standards/safe_package.aspx (accessed September 20, 2026)
19. Cantens T., Raballand G., Strychacz N. & Tchouawou T. (2011). Reforming African customs: The results of the Cameroonian performance contract pilot (Africa Trade Policy Notes No. 13). World Bank. Available at: https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/471231468232168421 (accessed September 18, 2026)
20. Sunstein C. R. (2021). Sludge: What stops us from getting things done and what to do about it. MIT Press. Available at: https://mitpress.mit.edu/9780262045780/sludge/ (accessed September 17, 2026)
21. Hertwig R. & Grüne-Yanoff T. (2017). Nudging and boosting: Steering or empowering good decisions. *Perspectives on Psychological Science.* Vol. 12, no. 6, pp. 973–986. DOI: https://doi.org/10.1177/1745691617702496
22. Yong V. (2023). "Nudging" voluntary compliance in border customs. *Borders in Globalization Review.* Vol. 4, no. 2, pp. 127–131. DOI: https://doi.org/10.18357/bigr42202321446
23. Podatkovyi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]. (2010, December 2). No. 2755-VI. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (accessed September 23, 2026) (in Ukrainian)

24. Mytnyi kodeks Ukrainy [Customs Code of Ukraine]. (2012, March 13). No. 4495-VI. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17 (accessed September 20, 2026) (in Ukrainian)
25. State Tax Service of Ukraine. (n.d.). Hranychni stroky podannia podatkovoi deklaratsii pro mainovyi stan i dokhody [Deadlines for submitting a tax declaration on property status and income]. Available at: https://tax.gov.ua/deklaratsiyna-kampaniya-2026/granichni-stroki-podannya/ (accessed September 12, 2026) (in Ukrainian)
26. State Customs Service of Ukraine. (n.d.). Mytnytsia pratsiuie shvydshe: skorotyvsia serednii chas mytnoho oformlennia [Customs works faster: the average time of customs clearance has decreased]. Available at: http://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/mitnitsia-pratsiuie-shvidshe-skorotivsia-serednii-chas-mitnogo-oformlennia-2806 (accessed September 15, 2026) (in Ukrainian)

Yevhenii Kostyk
Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor of the Department of Economics,
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1613-2422
Viacheslav Redziuk
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1762-5042
Dmytro Stetsenko
Lecturer of the Department of Finance,
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-7046-6381

BEHAVIOURAL INTERVENTIONS IN CUSTOMS ADMINISTRATION: A TYPOLOGY OF INSTRUMENTS AND THE LIMITS OF THEIR APPLICABILITY UNDER DISCRETION

The article addresses the application of behavioural instruments in customs administration, a setting in which the fiscal-security mandate and the trade-facilitation mandate compete for the same limited resource – the contact time between a customs officer and a declarant. Each additional inspection raises the probability of detecting an irregularity while worsening the release-time indicator by which a customs service is assessed in international logistics performance indices. The study aims to determine the limits of transferability of behavioural instruments into the customs environment by comparing the parameters of the choice situation in the tax and customs domains, employing a structured narrative literature review, comparative institutional analysis, and inductive derivation of a typology. Four phenomena of different nature are distinguished – nudging, procedural friction, competence enhancement, and legal incentives – whose conflation in applied publications makes it impossible either to compare reported effects or to assess the legitimacy of an intervention; the status of an authorised economic operator belongs to the category of legal incentives, since it operates through rational calculation of benefit. A matrix of instruments is constructed according to the target of influence and the stage of the customs procedure, and its groups are assessed against four criteria: the evidence base, transferability, legal feasibility, and implementation cost. The study establishes that transferability is determined not by the content of an instrument but by the correspondence between the parameters of the choice situation, since the customs environment diverges from the tax environment along all six parameters compared; the evidence base and transferability should therefore be treated as independent criteria of evaluation. The highest expected gain per unit of cost is offered by instruments reducing procedural friction in digital declaration, which act on every transaction and do not decay over time. Social-norm messages combine a high evidence base with low transferability, whereas defaults show high transferability under limited legal feasibility. The article further outlines legal and ethical constraints, including the principle of legality, legal certainty, and the risk of crowding out intrinsic motivation.

Keywords: customs administration, behavioural interventions, choice architecture, discretion, procedural friction, instrument transferability, choice situation.

Дата надходження статті: 29.09.2026
Дата прийняття статті до публікації: 26.10.2026
Дата публікації статті: 18.11.2026